

Dags att uppmärksamma Centralasien

ESKIL WADENSJÖ

Rysslands krig mot Ukraina och den upptrappade konflikten mellan Kina och Taiwan har lett till ett ökat behov och ett starkt ökat intresse av kunskap om Ryssland och Kina och också deras relationer till deras nära omvärld. Det gäller politik men också ekonomi. Vad avser Rysslands relationer har intresset förutom vad gäller Ukraina främst gällt de tre baltiska staterna (Estland, Lettland och Litauen), Belarus, Moldavien och de tre länderna i Kaukasus (Armenien, Azerbajdzjan och Georgien) och vad gäller Kina främst dess anspråk på att Taiwan ska bli en del av Fastlandskina, men även förhållandena i Xinjiang har uppmärksammats.

Men det finns fler relationer och konflikter att uppmärksamma. När Sovjetunionen upphörde att existera blev resultatet 15 självständiga länder. Förutom Ryssland och de hittills nämnda länderna blev nämligen Kazachstan, Kirgizistan, Tadjikistan, Turkmenistan och Uzbekistan självständiga länder i Centralasien år 1991. En annan del av Centralasien än den som utgörs av dessa fem f d Sovjetrepubliker är den kinesiska provinsen Xinjiang, som de senaste åren uppmärksammats för förföljelsen av den muslimska uiguriska ursprungsbe-folkningen. Det är mycket glädjande att det nu har kommit ett omfattande verk, Adeeb Khalids *Central Asia*, som ger en helhetsbild av området. Boken innehåller mycket information om både den historiska utvecklingen av området och det nuvarande politiska läget.

Centralasien har en lång historia där det funnits många riken – ett samlingsnamn för området var Turkestan.

Boken innehåller en intresseväckande genomlysning av vad som hände där under denna långa period. Gradvis blev dessa riken besegrade och införlivade i Ryssland eller Kina under 1700- och 1800-talen. Xinjiang hade inte varit en del av Kina sedan Tangdynastin (618–907) upphörde år 907 fram tills regionen återerövrades i mitten av 1700-talet av Qingdynastin. Ryssland expanderade gradvis i Centralasien under 1800-talet och inkluderade de erövrade områdena i det ryska riket.

Det var inte självklart var gränsen i Centralasien skulle dras mellan vad som skulle ingå i Ryssland och vad som skulle ingå i Kina, men ett avtal om var gränsen skulle dras slöts mellan de båda länderna i slutet av 1881. Avtalet innebar eftergifter från rysk sida.

När det ryska kejsardömet upphörde fanns det en strävan efter självständighet i de olika delar av Centralasien som Ryssland hade behärskat, men dessa försök slogs ner och regionerna kom att utgöra delar av Sovjetunionen. Under Stalinperioden blev delrepublikerna integrerade i den sovjetiska ekonomin där extrema krav ställdes vad gäller produktion av bl a bomull. Det ledde till omfattande svält och död bland be-folkningen under 1930-talet – samma slags öde som det som drabbade Ukraina under samma period. Många ryssar och även personer som tillhörde andra grup-per flyttades eller sökte sig till regionen under sovjettiden. De ryskspråkiga kom att utgöra betydande grupper i framför allt några av republikerna. Andelen rys-sar var år 1989 i slutet av sovjettiden 38 procent i Kazachstan, 22 procent i Kir-gizistan, åtta procent i Tadjikistan, tio procent i Turkmenistan och åtta procent i Uzbekistan. Det skedde under sovjet-tiden en gradvis urbanisering av de cen-tralasiatiska republikerna, men den var dock inte lika stark som i andra delar av Sovjetunionen. Merparten levde inte i de urbana delarna av samhällena i de

RECENSION

Adeeb Khalid: *Central Asia: A New History from Imperial Conquests to the Present*, Princeton University Press, 2021, 556 sidor, 978-0-691-16139-6.

Eskil Wadensjö är professor vid Institutet för social forskning, Stockholms univer-sitet.

fem delrepublikerna, inte ens i slutet av sovjettiden. Regionernas ekonomier blev på olika sätt integrerade med övriga delar av Sovjetunion. Regionerna kom framför allt att bli råvaruproducerande och leverantörer till industrin i Ryssland.

I Xinjiang bildades olika stater som Östra Turkestanrepubliken under mellankrigstiden och åren närmast efter andra världskriget, då den kinesiska centralmakten var svag. Dessa stater besegrades efter hand och regionen blev åter en del av Kina. Det som kännetecknar utvecklingen av perioden efter det kommunistiska maktövertagandet är bl a att andelen av befolkningen som tillhör majoritetsgruppen i Kina (han-kineser) har ökat i omfattning från några få procent 1950 till att nu utgöra närmare 40 procent. Uigurer är dock fortfarande den största gruppen i regionen med närmare 50 procent. Den tredje största gruppen utgörs av kazaker. Det finns olikheter i befolkningsfördelningen mellan olika delar av regionen. Han-kineserna bor framför allt i den norra delen av Xinjiang (det område som har högst inkomster) medan uigurererna framför allt bor i den södra delen av regionen.

Totalt bor nu nästan 97 miljoner i de olika delarna av Centralasien. Fördelningen är Kazachstan (18 miljoner), Kirgizistan (6 miljoner), Tadjikistan (9 miljoner), Turkmenistan (6 miljoner) och Uzbekistan (32 miljoner) samt Xinjiang (25 miljoner). Xinjiang har politiskt blivit en del av Kina. De fem förutvarande sovjetiska republikerna har blivit självständiga länder. De har

med undantag av Kirgizistan inte blivit demokratiska utan styrts av auktoritära regimer. Med undantag av Kazachstan med sin olje- och naturgasproduktion har de svaga ekonomier. De är självständiga från Ryssland, men de är ekonomiskt beroende av Ryssland i olika avseenden. De är det dels genom att handeln med Ryssland är betydande, dels och inte minst genom att många från de fem republikerna arbetar i Ryssland, får sin inkomst på så sätt och remitterar medel till hemländerna. Många ryssar som var bosatta i någon av de fem republikerna under sovjettiden har däremot lämnat dessa länder efter att de blivit självständiga. Det hade varit intressant med uppgifter om denna migration. Vad gäller ländernas ekonomi hade det varit önskvärt med en mer ingående analys. Det gäller bl a ekonomisk utveckling, arbetsmarknad, migration och befolkningsammansättning efter etnicitet.

Och det skulle också vara av intresse att veta mer om hur Rysslands krig mot Ukraina och de åtgärder som vidtagits från Västvärlden mot Ryssland indirekt påverkar ekonomin hos länderna i Centralasien. Hur går det för dem som arbetar i Ryssland och är från dessa länder? Har många förlorat sina arbeten och med det möjligheterna att remittera till sina familjer i hemlandet?

Boken är mycket välskriven och innehållsrik. Den leder därigenom till att den som läser den ställer ytterligare frågor om vad som har hänt och vad som kan komma att hända i Centralasiens olika delar.